

Drempelverlaging omgangsrecht grootouders niet in belang kind

Ido Weijers¹

In mei 2023 heeft minister Weerwind een wetsvoorstel ingediend dat beoogt grootouders makkelijker toegang te geven tot de rechter om omgang met hun kleinkinderen te eisen. Hiermee komt hij tegemoet aan het verzoek van een bonte verzameling partijen die eerder een gezamenlijke motie indienden, waarin ditzelfde voorstel werd gedaan, nadat hier al eerder vanuit het CDA voor was gepleit. De keuze voor drempelverlaging van het omgangsrecht voor grootouders is echter willekeurig, slecht onderbouwd en niet in het belang van degene om wie het hier in de eerste plaats zou moeten gaan – het kind. Begin september is dit wetsvoorstel politiek niet-controversieel verklaard. In maatschappelijk opzicht is het daarentegen wel degelijk controversieel: het staat haaks op alle inspanningen die de laatste jaren zijn verricht om escalatie van conflicten, juridisering en getrek aan kinderen waar mogelijk te vermijden.

Er is de afgelopen decennia brede consensus gegroeid dat bij uiteengaan van ouders veel moeite moet worden gedaan om de kinderen zo min mogelijk te belasten met eventuele spanningen en ruzies tussen de exen. Zeker onder hulp- en zorgverleners, rechters en andere betrokken professionals is het besef sterk toegenomen dat de scheiding van ouders voor hun minderjarige kinderen doorgaans een schokkende ervaring is en als dit ook nog eens gepaard gaat met ruzies zeer negatieve gevolgen heeft voor de kinderen. Daarom is niet alleen besloten dat ouders bij scheiding met name afspraken moeten vastleggen over hun omgang met de kinderen, maar wordt ook gehamerd op goede begeleiding zowel bij het overeenkomen als de uitvoering van een voor alle betrokkenen werkbaar omgangsregeling. Zo getuigen de inzet van mediators, een bijzondere curator en scheidingsadviesteams van inspanningen om te voorkomen dat de kinderen onder druk komen te staan en gebukt gaan onder mogelijke emotionele gevolgen van de scheiding van hun ouders. Alle professionals zijn het erover eens dat juridisering, naar de rechter stappen om aanpassing van het ouderschapsplan, de omgangsregeling, de hoofdverblijfplaats van de kinderen en/of het gezag over de kinderen te eisen in het belang van dezelfde kinderen waar mogelijk dient te worden voorkomen. In een juridisch gevecht om de kinderen is er in elk geval één partij die daar ernstig onder te lijden heeft en dat zijn die kinderen zelf.

In dit licht is het betreurenswaardig dat de Minister voor Rechtsbescherming, Franc Weerwind, onlangs een wetsvoorstel naar de Tweede Kamer heeft gestuurd, dat beoogt de toegang tot de rechter om omgang met de kinderen te eisen voor een specifieke categorie eisers te vergemakkelijken, namelijk de grootouders.² Dit voorstel moet het mogelijk maken dat opa's en oma's, die tegen de zin van (een van) de ouders hun kleinkind geregeld willen zien, makkelijker toegang krijgen tot de rechter om deze omgang af te dwingen. Nu moeten grootouders in zo'n geval eerst nog bewijzen dat ze in het verleden intensief contact hadden met dit kind.³ Deze interpretatie van *family life* vervalt met de nieuwe wet. Zowel de Raad van State als de Kinderombudsman hebben hierover positief geadviseerd, waarbij is gewezen op de soepele interpretatie van *family life* die het Europees Hof voor de Rechten van de Mens hanteert, die geen bewijs voor intensief contact met het kind vereist, maar genoeg neemt met 'normaal' contact. Het wetsvoorstel gaat echter nog een stap verder. Daarin hoeven de grootouders zelfs geen bewijs meer te leveren van hun persoonlijke band met hun

Auteur

1. Prof. dr. I. Weijers is emeritus hoogleraar Jeugdbescherming aan de Universiteit Utrecht.

Noten

2. Wet drempelverlaging omgang grootouders, Kamerstukken II 2022/23, 36364, nr. 2.
3. Art. 1:377a lid 1 BW.

kleinkind, maar wordt uitgegaan van een ‘bewijsvermoeden’ daarvan, terwijl de praktijk soms ook onder degenen die naar de rechter stappen wijst op het tegendeel.⁴

Stap achteruit

Met dit voorstel, waarop met name door het CDA al sinds 2015 wordt aangedrongen,⁵ en dat volgt op een motie die in 2021 werd geïnitieerd door dezelfde partij,⁶ wordt in meerdere opzichten een stap achteruitgezet. Allereerst is het merkwaardig dat het voorstel een uitzondering inhoudt voor deze groep met een juridische afstammingsband en niet een meer universele drempelverlaging voor bloedverwanten verlangt. Met dit wetsvoorstel ontstaat een niet te verdedigen onderscheid tussen omgangsrechten van opa’s en oma’s aan de ene kant en broers en zussen aan de andere kant. Zowel grootouders als broers en zussen kunnen zich immers beroepen op zogeheten tweedegraads bloedverwantschap. Terwijl grootouders die in de praktijk wellicht nauwelijks intensief contact met het kind hebben gehad worden vrijgesteld van het leveren van bewijs, moeten broers en zussen die wellicht een groot deel van hun leven samen met de minderjarige zijn opgegroeid wel nog steeds eerst hun band met het kind kunnen aantonen. In antwoord op de initiatiefnota *Opgroeien met opa en oma* van Peter Oskam en Mona Keijzer signaleerde toenmalig Minister van Veiligheid en Justitie, Ard van der Steur, indertijd op dit punt al een zekere willekeur in dit voorstel.⁷

Goed beschouwd rammelt de argumentatie voor het wetsvoorstel

Goed beschouwd rammelt de argumentatie voor het wetsvoorstel net zoals dit het geval was met de zojuist genoemde initiatiefnota. Zo begint de memorie van toelichting met de volgende redenering: ‘In het leven van kinderen spelen grootouders vaak een belangrijke rol. Het kan voor zowel kleinkinderen als grootouders verdrietig en schadelijk zijn als het contact buiten hun wil om wordt verbroken. Daarom is het belangrijk dat de wet de mogelijkheid biedt aan kleinkind en grootouder om de rechter te verzoeken een omgangsregeling vast te stellen.’⁸ Daarbij verwijst de minister naar het onderzoeksrapport van het Verwey-Jonker Instituut en de Universiteit Utrecht, waarin erop wordt gewezen dat grootouders tegenwoordig vaak een grotere rol dan in het verleden spelen in het leven van hun kleinkinderen.⁹ Dat heeft zowel te maken met de toegenomen behoefte aan opvang vanwege de arbeidsparticipatie van beide ouders als met het toegenomen aanbod van de kant van de grootouders, omdat die langer fit blijven en de gezinnen kleiner zijn en de zorg voor de kinderen dus makkelijker te organiseren is.

Natuurrechtelijke redenering of sociale rol

Maar als de argumentatie voor drempelverlaging berust op de zorg van die grootouders voor hun kleinkinderen en op ‘opgroeien met opa en oma’, dan wordt het voorstel

om alleen voor deze groep zorgenden de drempel te verlagen om omgang met dit kind te kunnen eisen nog dubieuzer. Dan wordt de natuurrechtelijke redenering immers losgelaten en gaat het niet meer om bloedverwantschap maar om de *sociale rol* die grootouders kunnen spelen in het leven van het kind. Dan ontbreekt in feite elke reden om de bestaande regeling aan te passen in die zin dat bij uitzondering voor deze ene groep zorgenden de drempel wordt verlaagd. Artikel 1:377a lid 1 BW biedt namelijk uitdrukkelijk een algemene rechtsingang om omgang te verzoeken voor alle personen die kunnen aantonen dat zij ‘in een nauwe persoonlijke betrekking tot het kind staan’

En alhoewel zowel minister Weerwind als de indieners van de recente motie zich beroepen op het eerdergenoemde onderzoeksrapport, wijzen de onderzoekers juist op voorzienbare problemen als op dit punt in de wet voor grootouders een uitzondering wordt gemaakt. Zo signaleren zij dat er steeds meer uiteenlopende familievormen voorkomen en dat het aantal en het soort grootouders navenant toeneemt. Ze wijzen bijvoorbeeld op kinderen met meer dan twee ouders, waarbij automatisch meer dan vier grootouders in beeld komen en op kinderen met gescheiden ouders die nieuwe partners krijgen, waarna deze kinderen ook nog te maken zullen krijgen met stiefgrootouders.¹⁰

Als we net als deze onderzoekers kijken naar de maatschappelijke ontwikkelingen zijn er dan niet nog diverse andere relevante variaties van gezamenlijk opgroeien, zorg en nauwe banden met de minderjarige, zoals toegewijde burens, waar de kinderen jarenlang ’s middags na school worden opgevangen en goede vrienden, waarbij de gezinnen geregeld samen op vakantie gaan en de kinderen in het weekend vaak blijven slapen? Is het dan nog redelijk als de bestaande regeling zo zou worden gewijzigd dat grootouders als enigen rechtstreeks toegang tot de rechter zouden krijgen zonder bewijs van een nauwe persoonlijke betrekking met het kind?

Meer partijen die aan het kind trekken

Tenslotte betekent het wegnemen van deze drempel voor grootouders dat het aantal partijen dat aan het kind kan trekken onvermijdelijk toeneemt. Daar is indertijd zowel door de eerste Kinderombudsman, Marc Dullaert,¹¹ als minister Van der Steur al op gewezen naar aanleiding van het voorstel van Oskam en Keijzer.¹² Ook door kinderen met ervaring met dit soort situaties werd en wordt steeds opnieuw aangegeven dat zij veel hinder ondervonden van dergelijk getrek.¹³ Het gaat tenslotte doorgaans om de ouders van *een* van hun ouders, waarmee de kans wordt vergroot dat hiermee het loyaliteitsconflict dat hier vaak op de loer ligt verder op de spits wordt gedreven. Bij via de rechter afgedwongen omgangsrecht is de kans nu eenmaal groot dat dit leidt tot verdere escalatie van de spanningen binnen het gezin of tussen de ex-partners en hun kinderen.

Hiermee komen we bij het belangrijkste bezwaar tegen het wetsvoorstel. Dit draait onmiskenbaar om het belang van de grootouders. Preciezer geformuleerd, het gaat hier overwegend om het belang van die grootouders die zich niet kunnen neerleggen bij het feit dat hun (schoon)zoon en/of (schoon)dochter hen om wat voor reden ook geen omgang met hun kleinkind (meer) gunt. Terecht heeft de huidige Kinderombudsman,

Margrite Kalverboer, opgemerkt dat het belang van het kind in zo'n geval centraal moet staan en niet het belang van de grootouders. Zij adviseerde daarom een formulering die vastlegt dat omgang alleen wordt toegewezen als dit in het belang is van het kind en niet 'omgang tenzij dit niet in het belang is van het kind'.¹⁴ Maar haar voorstel gaat juist over de volgende stap, namelijk de omgangsbeslissing van de rechter. Dan is de eerste stap – betreffende makkelijker *toegang* tot de rechter, waar het wetsvoorstel om draait – al gerealiseerd. De vraag bij dit wetsvoorstel is juist of de versoepeling van die toegang zelf in het belang is van het kind. En dat is zeker niet het geval.

Pedagogisch verantwoorde beslissing

Grootouders zoeken de weg naar de rechter in zo'n situatie immers niet als er ontspannen contact is met de ouders en de kleinkind(eren). Er zijn dan juist ernstige spanningen en ruzies, zoals in de memorie van toelichting wordt erkend.¹⁵ In veel gevallen lopen er al beschermingsprocedures en soms zelfs strafzaken waar de grootouders en/of andere familieleden bij betrokken zijn.¹⁶ Let wel, kleinkinderen vragen niet om een omgangsregeling, maar grootouders.¹⁷ Die stappen naar de rechter als zij en de ouders van de kinderen niet meer soepel door één deur kunnen. Dat is precies het kader van waaruit organisaties van gefrustreerde grootouders als *Stichting voor mijn kleinkind* hun recht op omgang met hun kleinkinderen opeisen. Dit is ook het kader van waaruit advocatenkantoren klaar staan om meer grootouder-zaken te gaan doen. Vanuit deze invalshoek van 'mijn recht om mijn kleinkind regelmatig te zien' is vragen naar bewijs voor eerder intensief contact met dit kleinkind een vervelende en irrelevante hindernis. Toch is dit een volstrekt redelijk vereiste als we de eis van opa en oma vanuit het belang van het kind bekijken. Bovendien zal deze vraag, ook als die als drempel richting de rechter zou verdwijnen, net zo goed moeten worden beantwoord wil deze uiteindelijk tot een pedagogisch verantwoorde beslissing kunnen komen.

Ruzies, oud zeer, vechtscheidingen, conflicten over de opvoeding van de kinderen, spanningen tussen ouders en schoonouders en talloze andere conflictvarianties kunnen de achtergrond vormen waarin grootouders (en anderen met een intensieve band met het kind) buitenspel komen te staan. Het kost weinig moeite om je het verdriet van degenen die dit overkomt voor te stellen. Toch hoeft je geen ervaren mediator te zijn om te kunnen voorspellen dat naar de rechter stappen om via die weg je recht op omgang af te dwingen allerminst leidt tot een oplossing

voor deze conflicten, maar eerder tot escalatie daarvan, tot juridisering en het risico van verdergaand schadelijk getrek aan het kind.

De Raad voor de rechtspraak heeft hier vorig jaar september in zijn advies bij het wetsvoorstel uitdrukkelijk zijn zorgen over uitgesproken. Onder verwijzing naar de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel, waarin wordt erkend dat dit voorspelbaar zal leiden tot meer procedures en juridisering van conflicten, constateert de Raad dat dit 'niet in het belang van het kind is, gelet op de vaak conflictueuze omstandigheden en de verhoudingen binnen gezinnen. Er moet aandacht zijn voor wat de gevolgen zijn voor de kinderen als er ook nog eens door de grootouders aan hen wordt 'getrokken'.¹⁸

Meer consistentie in de rechterlijke beoordeling nodig

Liefdevolle grootouders en alle anderen met een nauwe, liefdevolle band met het kind realiseren zich, al is het met pijn in hun hart, dat juridische claims van hun kant onvermijdelijk extra olie op het vuur vormen waaraan het gezin en het kind kennelijk bloot staan en dat zodra hun verlangen naar omgang met het kind wordt doorgezet in een gang naar de rechter, het juist dit kind is dat daar ernstig onder te lijden zal hebben. Zij zullen eerder genoeg nemen met minimaal, indirect contact, bijvoorbeeld via af en toe een briefje aan het kind, of ze proberen de onderlinge spanning te verminderen via bemiddeling.

De eerdergenoemde onderzoekers bepleiten meer consistentie in de rechterlijke beoordeling van nauwe betrokkenheid van degenen die omgang verlangen. Zij pleiten niet voor nieuwe wetgeving, maar stellen uitdrukkelijk dat de rechters op dit punt aan zet zijn.¹⁹ Geredeerd vanuit het belang van het kind kan het echter geen kwaad deze behartenswaardige aanbeveling vergezeld te laten gaan van een voorstel in een richting omgekeerd aan die van het wetsvoorstel. Ligt er, gezien de brede consensus dat juridisering van omgangsproblemen gelet op het kind waar mogelijk moet worden voorkomen, niet iets heel anders dan drempelverlaging voor grootouders voor de hand? Moeten we in het belang van het kind niet eerder denken aan *drempelverhoging* voor al degenen, die menen dat zij belangrijke redenen hebben om tegen de wens van de ouders in omgang met het kind te eisen? Moet van hen niet worden verlangd dat ze eerst serieus bemiddeling hebben geprobeerd en bewijs leveren dat ze zich in het proces van bemiddeling echt met oog voor het belang van dit geliefde kind hebben ingezet? •

4. Zie bijvoorbeeld recent Rb. Oost-Brabant 15 maart 2023:

ECLI:NL:RBOBR:2023:1178; en Hof Arnhem-Leeuwarden, 29 augustus 2023: ECLI:NL:GHARL:2023:726.

5. *Kamerstukken II* 2014/15, 34168, nr. 2.

6. *Kamerstukken II* 2020/21, 31265, nr. 87.

7. *Kamerstukken II* 2015/16, 34168, nr. 4.

8. *Kamerstukken II* 2022/23, 36364, nr. 3.

9. M. Jonker e.a., *Omgang tussen grootouders en kleinkinderen, een sociaalwetenschappelijke en rechtsvergelijkende studie*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2020.

10. M. Jonker, e.a. (2020) 'Omgang tussen grootouders en kleinkinderen, waarom niet?', *FJR* 2020/40, p. 184. De Kinderombudsman, *Position paper kleinkinderen en omgang na scheiding*, 1 april 2015.

11. *Kamerstukken II* 2015/16, 34168, nr. 4.

12. Zie voor enkele recente voorbeelden Hof Arnhem-Leeuwarden, 16 maart 2023, ECLI:NL:2023:2327; Hof 's-Hertogenbosch, 23 maart 2023, ECLI:NL:2023:962 en Rb. Rotterdam, 13 september 2023,

ECLI:NL:2023:RBROT:2023:9076.

13. Kinderombudsman, *Reactie op ont-*

werpvoorstel drempelverlaging

omgang grootouders, 2 september 2022.

14. Memorie van toelichting, p. 7. Zo oordeelt het Hof Arnhem-Leeuwarden dat er sprake is van een 'zeer complex en giftig familiesysteem', Hof Arnhem-Leeuwarden 16 maart 2023: ECLI:NL:2023:2327.

15. Zo spelen er strafzaken op de achtergrond bij Rb. Overijssel, 2 maart 2022:

ECLI:NL:RBOVE:2022:1782; Rb. Rotterdam 24 oktober 2022:

ECLI:NL:RBROT:2022:10610; en Hof 's-Hertogenbosch 23 maart 2023,

ECLI:NL:GHSHE:2023:962.

16. M. Jonker e.a., *Omgang tussen grootouders en kleinkinderen, een sociaalwetenschappelijke en rechtsvergelijkende studie*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2020, p. 30.

17. rechtspraak.nl/ SiteCollectionDocuments/2022-42-advieswet-drempelverlaging-omgang-grootouders.pdf.

18. M. Jonker, e.a., 'Omgang tussen grootouders en kleinkinderen, waarom niet?', *FJR* 2020/40, p. 184.